

Валентина ГРИЦУК Ні емоційного шалу, ні актуального звучання

“Бояриня” за п’есою Лесі Українки в Національному академічному театрі імені І.Франка належить до тих вистав, які важко аналізувати, але значно легше, хоча й гріх, лягти. З перших реплік акторів, з першої мізансцени потрапляєш в атмосферу акторської та режисерської лінії, де щире, емоційно наповнене слово чи жест здаються знахідкою. Та коли відбувається любовна сцена між молодим парубком Степаном і його юною обраницею Оксаною, то вже зовсім переносишся до хатців якогось типово-провінційного театру, де на подібні ролі існує подружжя древніх заслужених артистів, що давно надокучили одне одному, самі собі, але чомусь впевнені, що вони завжди свіжі для глядача.

Та не будемо абстрактно докоряти. Підемо важчим шляхом.

Чорний одяг сцени підкреслює білу параболу стіни, помережану арками. Зверху почеплено три щитки, обклеєні лляними мотузками з клоччям. Щити теж вимальовують на тлі чорного задника брудно-золоту перевернуту арку. Деякі арки в стіні “заштопані” таким же павутинчастим золотом.

“Що це має означати?” - хочеться запитати у художника-постановника В.Баріби, бо така сценографія може викликати найрізноманітніші асоціації, але до чого тут “Бояриня” Лесі Українки? Дія в драматичній поемі відбувається у сімнадцятому столітті, точніше за доби Руїни й Петра Дорошенка. Герої п’еси - особи не історичні, але діють вони в конкретному історичному середовищі, у певній часовій та просторовій ніші, досить чітко і колоритно змальованій авторкою. Тема пасивності-зради в особі молодого українця Степана, що робить кар’єру при дворі московського царя, і тема безвільної ностальгії в особі молодої українки, його дружини Оксани, що по-

мирає в затхлому теремі російському - про це п’еса. Обплутаний брудним павутинням шматок Колізею на сцені аж ніяк не натякає на певні історичні події в Україні. Можливо, він символізує занепад козацької слави і державності? Якщо так, то чи не можна було знайти образ, ближчий до регіону подій і, якщо так, то чому та сама декорація фігурує в подальших сценах у Московії (правда, вже без павутиння)?

Можна пустити асоціації в іншому напрямку. Леонардо да Вінчі говорив, що арка - то символ двох слабкостей, що стали силою. В такому випадку образ все одно не до речі, бо безхарактерність Степана і Оксани народжують якраз не силу, не життя (хоча б елементарне - дитину), а смерть. Можливо, арка символізує прихильність між двома братніми народами? Бавитися з асоціаціями можна скільки завгодно, але це свідчитиме тільки про фантазію глядача, а не про точний сценографічний образ.

Доведеться зробити висновок, що, надивившись “Санта-Барбара”, люди схибнулися на арках. Майже всі новозбудовані довкола Києва дачі порізані ними, та й театральні художники від арок в захопленні. Ці красивості, напевно, вищий прояв шляхетного смаку, на який тепер претендує кожний колишній пролетарій.

Але як же у такому “модному” сценографічному просторі почувують себе традиційно-заштамповані актори? Справа в тому, що описані декорації, хоча й звертають на себе увагу, але містяться десь там подалі, а на передньому плані стоять нормальні столи, стільці, стільчики, трохи далі - скриня. Треба ж людині до чогось прихилитися, кудись руки подіти, присісти чарку випити, врешті-решт? Режисер В.Опанасенко вибудовує мізансцени без особливої вишуканості. Актори блу-

кають собі від лавки до лавки і вимовляють свої слова, правда, в політично-актуальних місцях драми вони підбігають на авансцену, щоб текст викрикувати в зал, дивлячись при цьому в якусь таємничу точку поверх голів глядачів у партері.

Якщо хтось не знає, то запам’ятайте: це називається режисерським акцентом.

Приміром, Степан, роль якого виконує заслужений артист України О.Задніпровський, тихенько (при сильному низькому голосі актора його хронічно не чути вже з шостого ряду) розказує козаку Перебийному, батькові майбутньої дружини Оксани: “На раді Переяславській мій батько, подавши слово за Москву, додержав те слово вірне”. При цьому Іван, брат Оксани (В.Полікарпов), вискакує наперед і дзвінко говорить: “Мав кому держати! Лихий їх спокусив давати слово!” В цей момент глядачі (в основному школярі, яких привели ознайомитися з колись забороненою п’есою Лесі Українки) трохи оживляються, адже хоча б почули слова.

Взагалі, педагоги даремно нарікають на хуліганство теперішніх дітей. Вони терпляче слухали текст п’еси.

Важко говорити про якусь особливе режисерське трактування, але можна запевнити, що персонажі п’еси - психологічно точні типи, а герої вистави - люди наскрізь вигадані й спрощені до якоїсь актуальної фрази чи політичного гасла. Вони справляють враження силуетів, вирізаних з різнокольорового картону і приклеєних до текстів відповідної барви. Виникає думка, ніби в цьому випадку режисер В.Опанасенко не зовсім повірив драматургу Лесі Українці в тому, що люди можуть помирати від патріотизму і таке інше. Якщо цю розгубленість автора спектаклю назва-

ти режисерським трактуванням, то хай буде так. Було б захоплююче, якби режисер категорично пішов проти Лесі Українки і довів, що альянсу п'єси - побрехеньки смішних у своєму романтизмі поетів, а не художня, і, тим більше, не життєва правда. Чому ж така непереконлива Оксана - Л.Смородіна? Коли геніальний поет Тарас Шевченко потрапляє до чужого середовища (іншого соціально, національно, природно, ландшафтно, як завгодно), то він думами повертається на Україну. І, можливо, саме звідси їхня потужна ментальна сила. Але що може в такому становищі зробити звичайна дівчина, яку, проте, за рівнем національної свідомості можна прирівняти до національного героя Шевченка? Звичайно, вона помирає. Навіть кохання не може врятувати Оксану, бо що то за кохання, де не вільно голосно висловити свої почуття, де не вільно по-своєму затанцювати, одягнутися для коханого, по-своєму почастивати. Хіба що в інтимній розмові з мужем, Оксана може бути собою, та цього занадто мало для такого кохання, яке бореться з чужиною. Навіть мало для кохання, яке допомагає вижити. "Дівчина, як верба, де посади - там і прийметься", - кажуть в народі. Та бути прищепленою до іншої натури - одне, а перемогти чужу культуру за допо-

могою кохання вдалося тільки Роксолані. Але її коханий був центром чужого світу, а не "холопом Степашкой". Роксолана поруйнувала тільки один з елементів культури - її звичай - і розсипалася велика імперія. Важливо зрозуміти, що таке Оксана в п'єсі. Оксана - то не мудра Хуррем. Це екзальтована чиста діва типу Жанни д'Арк, що готова заради любові до рідної землі на полум'яні слова і дії та навіть на смерть. Силою історичного моменту, а може, долі, її здатність до такого подвигу не знадобилася, і Оксана тихо гасне від бездіяльності. Л.Смородіна з першої появи на сцені в дівочому вбранні виглядає красивою, зрілою, досвідченою жінкою, а потім це враження тільки посилюється і все постає так, ніби мудру змію змусили виконувати роль кізоньки, або Роксолані дали меч замість гострого розуму; а найточніше буде сказати, що режисер В.Опанасенко випустив на сцену Венеру і хотів усіх переконати, що то Діана.

Все-таки, впродовж цієї вистави є декілька жвавих моментів і важливо їх відзначити. Досить свіжо виглядає перша сцена у світлиці Степанового дому в Москві, де гарно вбрані українки Оксана та мати Степанова ведуть бесіду про московські звичаї у церкві, вдома, про манери та жіночі вбори. Мати, роль якої виконує заслужена артистка

України Н.Гіляровська, та Оксана - Л.Смородіна в цій сцені знаходять правдиві інтонації, органічні рухи, слухають одна одну, а не чекають своєї черги сказати репліку чи монолог.

Цікаво також виглядає сцена з останньої дії, де Оксана говорить чоловікові: "От, здається, руки чисті, проте все мариться, що їх покрила не кров, а так... немов якась іржа..." Після того Степан обіймає дружину, але виразно боїться торкнутися її плечей долонями рук, промовляючи: "Ти, Оксано, вмій зарізати словами без ножа".

Приємно також, що хоч останні слова кинуті Оксаною-Смородіною в зал органічно: "Надобраніч, сонечко! Ідеш на захід... Ти бачиш Україну - привітай!"

Не таємниця, що п'єси Лесі Українки з їхніми конфліктами ідей, а не людей, важкі для постановок. "Бояриня" була вперше надрукована у 1914 році, а через чотири роки критика мляво відгукнулася в особі В.Страшкевича, що "п'єсу написано в м'яких лагідних тонах", і що вона "утворює настрій", але "у виставі буде почуватися брак сценічного руху". Скоріш за все, цей критик автоматично переносить особливості інших п'єс Лесі Українки на "Бояриню". Микола Зеров пише: "Протягом кількох днів зімпровізована тепла і сердечна "Бояриня", блискуча і глибока "Лісова пісня". Справді, написані в Гелуані коло Каїра в стані безмежної ностальгії, граничної концентрації на тузі за Вітчизною - ці п'єси, тематично пов'язані з Україною, стоять окремо в творчості Лесі Українки. То не продукт талановитого, але трохи холодного інтелектуала. В них за сильним голосом "співачки досвітніх вогнів" почуввається, як ніде в творчості Лесі, ніжна жіноча душа, навіть сентиментальність. Можливо, саме тому ці твори сповнені якихось чарів, і, що найголовніше, тут пульсує динаміка чуттєвих переживань, а не тільки боротьба думок. Згадаймо, що "Лісова пісня" з успіхом ставилася в багатьох театрах, навіть непрофесійних.

Прикро, що режисер В.Опанасенко й актори театру ім.Івана Франка не відчули і не перенесли на сцену ні емоційного шалу "Боярині", ні актуального ідеологічного звучання п'єси. Будемо надіятися, що драматичну поему надалі візьмуть не "заржавілі" руки, і на неї чекає довге сценічне життя.

Людмила Смородіна і Олександр Задніпровський у виставі "Бояриня" за п'єсою Лесі Українки. Київський театр імені І.Франка. Режисер В.Опанасенко. 1996. Фото Миколи Бориска.

